

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міщук І. В., Киричук Б. С.

Стаття присвячена дослідженню характерних особливостей здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, а також визначенню загальних тенденцій щодо розвитку національного законодавства у сфері електронного правосуддя. У ході дослідження встановлено, що проблема доступу громадян України до адміністративного судочинства особливо актуалізується в умовах ведення активних бойових дій, оскільки органи державної влади й органи місцевого самоврядування й далі систематично порушують гарантовані Конституцією України права й свободи, а тому ці правопорушення потребують негайної реакції зі сторони держави, незважаючи на вимоги воєнного стану. Міжнародна спільнота продовжує стверджувати, що функціонування правосуддя не повинно обмежуватися, за винятком ситуацій, коли виконання повноважень судової гілки влади фактично неможливе.

Встановлено, що сьогодні в законодавчих ініціативах спостерігаються тенденції до спрощення юридичних механізмів щодо здійснення адміністративного судочинства. Доведено, що у разі беззастережного дотримання судами України норм чинного законодавства, процедура розгляду й вирішення публічно-правових спорів у дистанційному режимі роботи не суперечитиме основоположним стандартам і принципам у галузі прав людини.

Проведено теоретичний й практичний аналіз закордонного досвіду у сфері електронного документообігу судової системи. Встановлено, що юридичний механізм подачі процесуальних документів до суду, як правило, не викликає труднощів, однак, зважаючи на практику України в умовах воєнного стану, акцентовано увагу на численних випадках хакерських атак на офіційні електронні джерела органів публічної влади України.

У статті також визначено, що юридичний факт введення воєнного стану на всій території України не впливає на перебіг процесуальних строків у адміністративному судочинстві. Акцентовано увагу на тому, що незалежно від того, чи строк на вчинення необхідної процесуальної дії розпочався до чи після 24.02.2022, встановлений судом або законом строк не

зупиняється і продовжує свій перебіг. У той же час, встановлено, що воєнний стан може бути визнаний поважною причиною для поновлення чи продовження процесуального строку.

Ключові слова: адміністративне судочинство, воєнний стан, права людини, Конституція України, територіальна підсудність, механізм дистанційної роботи учасників судового процесу, «Електронний суд», перебіг процесуальних строків.

Mishchuk I. V., Kyrychuk B. S. The essence of administrative proceedings during martial law

In this article, we have analyzed the essence of administrative proceedings during martial law and identified the main tendencies in the development of national legislation, which deals with e-justice. During our studying we have found out that the problem of access to administrative justice for Ukrainian citizens is becoming urgent right now because of conducting active hostilities on the territory of Ukraine. At the same time, it has noticed that public and local authorities continue systematically violate human rights which are guaranteed by the constitution of Ukraine. From this reason, these offenses require an immediate response from the state, despite the requirements of martial law. The international community continues to affirm that the functioning of justice should not be restricted except in situations when the administration of justice is virtually impossible because of the war.

It has established that today in legislative initiatives there are tendencies to simplify legal mechanisms for administering justice in Ukraine. It has proved that in case of unconditional observance by the courts of Ukraine of the norms of the current legislation, the procedure for consideration and resolution of public law disputes in the remote mode of work will not contradict the fundamental standards and principles of human rights.

In the article we have provided theoretical and practical analysis of foreign experience in the field of electronic document management of the judicial system. It is established that the legal mechanism of submitting procedural documents to the court, as a rule, does not cause difficulties, however, given the practice of Ukraine under martial law, attention is focused on numerous cases of hacker attacks on official electronic sources of public authorities of Ukraine.

It has established that the legal fact of the introduction of martial law throughout Ukraine does not affect the course of procedural terms in administrative proceedings. It is noted that regardless of whether the term for the necessary procedural action began before or after 24.02.2022, the term established by the court or the law does not stop and continues to run. At the same time, it is established that martial law may be recognized as a valid reason for the renewal or extension of the procedural term.

Key words: administrative proceedings, martial law, human rights, the Constitution of Ukraine, territorial jurisdiction, mechanism of remote work of participants in the judicial process, "Electronic Court", the course of procedural terms.

Постановка проблеми. Сучасний соціальний розвиток та геополітична ситуація в Україні диктують нам необхідність пошуку нових альтернатив перетворення пострадянської держави у високорозвинуте управлінське явище. У рамках цієї системи правова держава повинна виявляти себе як утворення європейського зразка, де кожен структурний елемент управління функціонує на загальноновизнаних прогресивних засадах. Саме забезпечення такого переходу повинно стати для України головним вектором політичного розвитку.

Нова фаза військових дій, яка розпочалася 24.02.2022 в Україні, продовжила збройну агресію Російської Федерації (далі - РФ) на теренах нашої незалежної держави, та була визнана Верховною Радою України як геноцид Українського народу. Ці події вплинули, без винятку, на всі соціально-культурні, політико-економічні та правові реалії нашого повсякденного життя. Нині можна спостерігати активний процес адаптації правової сфери до вимог воєнного стану з метою максимально ефективного врегулювання всіх видів суспільних відносин. На нашу думку, сфера адміністративного судочинства також не становить виняток.

Розгляд проблеми доступу до правосуддя особливо актуалізується в умовах ведення активних бойових дій, оскільки деструктивні зміни та порушення прав і законних інтересів фізичних осіб та юридичних осіб продовжуються, а отже, вони потребують негайної реакції з боку держави, незважаючи на вимоги воєнного стану. Саме у цей надзвичайно важкий період українського державотворення відчувається піднесення в рамках здійснення правосуддя таких фундаментальних цінностей, як верховенство права, принципи свободи, рівності та справедливості. З огляду на це, вважаємо, що питання доступу до адміністратив-

ного судочинства як одного з провідних видів правосуддя є актуальним, а отже, потребує всестороннього вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри те, що повномасштабні бойові дії на території України розпочалися не так давно, проблема забезпечення функціонування судової гілки влади в умовах воєнного стану вже стала предметом активного обговорення багатьох вітчизняних науковців. Так, Привиденцев О.Г. наголошує на тому, що воєнний стан - це визначальний фактор під час перебудови юридичного механізму адміністративного судочинства [6, с. 56]. Дідик Н.О., Петрик В.В. та Росул О.М. стверджують, що дистанційна робота суддів як одна з нових форм здійснення правосуддя є майже неможливою, зокрема, через відсутність законодавчо закріплених положень [11, с.132]. Натомість Завидняк А.В. і Смокович М.І. виступають прихильниками ідеї активного застосування діджитал-технологій у роботі вітчизняних судів [2, с. 219; 13, с. 452]. Таким чином, наукові здобутки вказаних вчених стали підґрунтям для подальшого дослідження окресленої проблематики та для формування пропозицій щодо вдосконалення процесу здійснення адміністративного судочинства.

Мета статті - дослідження характерних особливостей здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану, проведення аналізу теоретико-правових та організаційно-процесуальних аспектів реалізації правосуддя, а також визначення загальних тенденцій щодо розвитку національного законодавства у сфері адміністративного судочинства.

Виклад основного матеріалу. Військовий напад РФ на Україну призвів до окупації чи не третини території нашої держави, внаслідок чого приблизно 20% судів не мали змоги здійснювати правосуддя [16]. 24.02.2022 Указом Президента України №64/2022 невідкладно був введений воєнний стан на всій території України, який, відповідно до ст.64 Конституції України, може встановлювати окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина [7]. У той же час, правосуддя - це основоположна юридична можливість, яка не може бути заборонена навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Відтак, сьогодні кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, незважаючи на сучасні реалії воєнного стану (ст.55 та ст.64 Конституції України) [4].

Члени Європейської комісії за демократію через право (іншими словами - Венеційська комісія), до якої Україна приєдналася в 1996 році, також акцентують увагу на тому, що навіть при надзвичайних правових режимах судова система має продовжувати гарантувати здійснення права на справедливий суд. Функціонування правосуддя не повинно обмежуватися, за винятком ситуацій, коли виконання повноважень фактично неможливе [6, с. 56].

Виходячи з особливостей цієї проблеми, Верховна Рада України прийняла Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 №389-VIII, де в ст.26 закріпила основні положення щодо здійснення судочинства в період воєнного стану, а саме:

- суди повинні діяти виключно на підставі та в спосіб, визначені Конституцією України та законами України;
- правосуддя на території, де введено воєнний стан, здійснюється лише судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається;
- створення надзвичайних та особливих судів не допускається;
- забороняється скорочувати чи прискорювати будь-які форми судочинства;
- у тому випадку, коли суди, розміщені на території, де введено воєнний стан, об'єктивно не можуть здійснювати правосуддя, за допомогою закону України може бути змінена територіальна підсудність судових справ чи змінено місцезнаходження судів [8].

Таким чином, одним із найактуальніших питань залишається зміна територіальної підсудності судових справ у разі ведення активних бойових дій. Відповідно до відкритої статистичної інформації, станом на 26.09.2022 розпорядженням Верховного Суду було перенесено 169 судів із 10 областей України. До цього переліку, зокрема, потрапили суди з Житомирської, Запорізької, Київської, Миколаївської, Харківської, Чернігівської та інших областей. У той же час, більше 40 судів повністю відновили роботу на звільнених територіях України [14].

Організаційно-правовий механізм зміни територіальної підсудності судових справ у разі неможливості виконання судом покладених на нього повноважень передбачається ч. 7 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 №1402-19. Так, відповідно до змін, які були внесені Верховною Радою України 03.03.2022,

у разі неможливості здійснення правосуддя судом з об'єктивних причин (зокрема, у зв'язку з воєнним, надзвичайним станом, стихійним лихом чи активними військовими діями), територіальна підсудність справ може бути змінена за рішенням Вищої ради правосуддя за попереднім поданням Голови Верховного Суду України. Судова справа у такому випадку буде вирішуватися судом найбільш територіально наближеним до суду, який припинив функціонування. Якщо Вища рада правосуддя не може здійснювати повноваження, питання про зміну підсудності, а також про передачу всіх справ вирішується безпосередньо розпорядженням Голови Верховного Суду [9].

Оскільки станом на 16.10.2022 Вища рада правосуддя все ще не працює через відсутність належної кількості голосів для кворуму, частину її повноважень, зокрема, у сфері зміни територіальної підсудності судів, передано Голові Верховного Суду України.

З початком воєнного стану можемо спостерігати, що кількість звернень до судів в рамках всіх форм судочинства значно скоротилася, хоча через місяць від початку активних бойових дій статистика звернень знову мала тенденцію до зростання. За словами т.в.о. Голови Державної судової адміністрації О. Сальнікова, судова система вистояла і надійно закріпилася на рубежах, які забезпечили їй Збройні Сили України, а громадяни отримали необхідний доступ до правосуддя. Так, лише впродовж травня-серпня 2022 року, у волинській загальній місцевій суді офіційно відрядили 15 суддів, які евакуювалися з таких «гарячих» точок, як Краматорськ, Маріуполь та Ізюм [12].

На нашу думку, нині в законодавчих ініціативах відстежується тенденція до спрощення процедурних елементів під час здійснення судочинства, зокрема, через залучення дистанційного формату роботи суддів. Пандемія коронавірусної інфекції (COVID-19) стала першим поштовхом до пошуку альтернативних рішень. Держави змушені запроваджувати карантинні заходи, а разом із тим - приймати такі рішення, які будуть найменш обтяжливими для прав людини. З цієї причини, перехід правосуддя у дистанційний режим роботи є прикладом глобального виклику в умовах демократії.

22.07.2022 Європейська комісія з ефективності правосуддя при Раді Європи (інша назва - CEPEJ) провела з Верховним Судом України онлайн-консультацію щодо удосконалення законодавства про дистанційне правосуддя в умовах війни. Верховний Суд виходив з того, що через активні бойові

дії реалізація правосуддя стала небезпечною на багатьох територіях України, що обумовлює об'єктивну необхідність змінити режим роботи суддів. Серед іншого пропонувалося розширити сферу застосування письмового провадження, коли розгляд і вирішення адміністративної справи відбувається без повідомлення та (або) виклику учасників справи, а також передбачити можливість надання повноважень секретаря судового засідання іншим працівникам апарату.

Експерти СЕРЕЖ детально розглянули пропозиції Верховного Суду України та підтримали ідею активного впровадження засобів відеоконференцз'язку під час судових засідань. На їхнє переконання, у разі беззастережного дотримання судами України змін до українського законодавства, процедура розгляду та вирішення публічно-правових спорів не суперечитиме стандартам і принципам у галузі прав людини [5].

У свою чергу, Державна судова адміністрація ще 2015 року розробила процесуальний порядок проведення відеоконференцз'язку під час судового засідання за участі сторін, які перебувають поза приміщенням суду. Управління адміністрації пропонує використання комунікаційної платформи Easy Cop, яка стала невід'ємним елементом Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі - ЄСІТС). З огляду на це, вважаємо за доцільне зауважити, що, відповідно до ч. 14 ст. 10 КАС, офіційним записом судового засідання є лише технічний запис, здійсненим судом [3].

На нашу думку, такий юридичний механізм проведення судових засідань значно допоміг нормалізувати здійснення правосуддя в умовах загальнонаціонального карантину. Однак, сьогодні практика воєнного стану доводить, що дистанційна форма засідання лише для сторін спору не є ефективним вирішенням проблеми. Це зумовлено передусім тим, що чи не щодня в кожній місцевості України лунають сигнали «Повітряна тривога!», що передбачає об'єктивну необхідність для осіб, які перебувають у приміщенні суду, негайно переміститися в укриття. Оскільки, зазвичай, сигнали про небезпеку лунають доволі довго, ми не можемо стверджувати, що розгляд і вирішення справи здійснюється продуктивно та результативно. З огляду на це, ми пропонуємо затвердити на законодавчому рівні варіанти впровадження дистанційного режиму роботи не тільки для сторін спору, а й для працівників суду.

02.03.2022 Рада суддів України оприлюднила рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Положеннями передбачено, що при

визначенні умов роботи суду у воєнний час, слід керуватися реальною поточною обстановкою, що склалася в регіоні. Усіх доступних працівників, по можливості, перевести на дистанційну роботу. Головуючий суддя повинен під час кожного засідання визначати мінімальну кількість осіб, які повинні знаходитися у приміщенні суду упродовж робочого дня, чітко розподілити між ними обов'язки. Крім того, Рада рекомендує обмежувати допуск до судових засідань тих осіб, які не вважаються учасниками [10].

У той же час, О. Привиденцем наголошує на необхідності активного використання ресурсів «Електронного суду». На його думку, для України розвиток інформаційного суспільства повинен стати одним із головних стратегічних орієнтирів та розглядатися як загальнонаціональне завдання. Автор наголошує, що Україні варто звернути увагу на досвід Сінгапуру, де система електронної подачі документів діє ще з 2000 року [6, с. 55]. Так, зокрема, успішно функціонує Система електронного вилучення документів, яка дозволяє фізичним та юридичним особам в дистанційному режимі шукати та переглядати документи, що надійшли до суду у адміністративній справі, а також Електронна інформаційна служба, котра надає можливість дізнаватися про всі процесуальні дії в режимі реального часу.

В Україні аналогом Системи електронної подачі документів Сінгапуру є «Електронний суд», що забезпечує можливість авторизованим користувачам у передбачених законодавством випадках створювати та надсилати до судових органів в електронному вигляді всі процесуальні документи. Крім того, система дозволяє отримувати інформацію про стан і результати розгляду надісланих документів.

На перший погляд, такий юридичний механізм подачі процесуальних документів до суду не повинен викликати труднощів. Однак, О. Росул вважає, що «Електронний суд» не варто сприймати так однозначно. Що ж відбувається на практиці? Відповідно до чинного законодавчого регулювання адміністративного судочинства на суддях лежить «подвійний» тягар. У першу чергу, це зумовлено тим, що КАС дозволяє подавати позови чотирма способами, а саме: через особисту подачу паперових документів безпосередньо до канцелярії суду, через надіслання паперових документів поштою, через направлення документів в електронному вигляді на офіційну електронну адресу суду, а також через розміщення документів в підсистемі «Електронний суд». Таким чином, суддя

змушений не лише розглянути й вирішити справу по суті, але й постійно контролювати, яким чином відправляти процесуальні документи (звичайною поштою, офіційною електронною поштою чи через підсистему «Електронний суд»?) [11, с. 132].

Інше проблемне питання полягає в тому, що наразі не всі суди України приєднані до підсистеми «Електронний суд», що, у свою чергу, уповільнює процес застосування передових діджитал технологій. Поряд із цим, в Україні вже зафіксовано випадки, коли приміщення суду, разом з усім технічним забезпеченням були зруйновані через активні бойові дії. Після цього справи хоч і приймаються системою, однак залишаються без реакції зі сторони суду.

Сумніви також викликає той факт, що доступ до підсистеми «Електронний суд» не контролюється зі сторони самого суду. Так, представник, приєднавшись до електронної справи у першій інстанції та маючи повноваження тільки на неї, фактично бачить весь рух справи (у тому числі в апеляційній та касаційній інстанціях) навіть після припинення його повноважень. На жаль, при повідомленні суду про такий факт, доступ до електронної справи ніхто не скасовує.

У зв'язку з тим, що на початку повномасштабного вторгнення РФ було зафіксовано рекордну кількість хакерських атак на офіційні електронні джерела влади України, Державна судова адміністрація прийняла рішення про обмеження доступу до веб-ресурсу «Єдиний державний реєстр судових рішень», а також до сервісів «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду». За словами т.в.о. Голови Державної судової адміністрації О. Сальнікова, всі судові рішення, ухвалені в період воєнного стану, будуть внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень, і як тільки ситуація стабілізується, кожен зможе ознайомитися з інформацією Реєстру [16]. Станом на 16.10.2022 офіційний веб-ресурс та два сервіси повністю відновили свою роботу.

Сторонам справи також слід враховувати, що воєнний стан не впливає на перебіг процесуальних строків у справі. Незалежно від того, чи строк на вчинення процесуальної дії розпочався до чи після 24.02.2022, встановлений судом або законом строк не зупиняється і продовжує свій перебіг. У той же час, факт введення воєнного стану може бути поважною причиною для поновлення чи продовження процесуального строку. Рада суддів України рекомендує виважено підходити до питань, пов'язаних з поверненням процесуальних документів, залишення їх без руху, встанов-

лення процесуальних строків та, по можливості, продовжувати їх щонайменше до закінчення воєнного стану. Звідси ми можемо зробити висновок, що введення воєнного стану фактично визнається поважною причиною пропуску строку. Однак, вважаємо, що ця рекомендація не повинна мати абсолютний характер, тому що територія України велика, не всюди ведуться активні бойові дії, а відтак доцільним є звернення уваги на територіальне місцезнаходження суду та його можливість до здійснення правосуддя.

Пам'ятаймо й те, що правило про автоматичне поновлення строку позовної давності не застосовується до строку звернення до суду в порядку адміністративного судочинства, оскільки останній строк є нормою процесуального, а не матеріального права. Відтак, особа, яка бажає звернутися до суду за захистом своїх прав та інтересів з пропуском встановленого законом строку, повинна подати до суду клопотання про поновлення пропущеного строку.

Висновки. Таким чином, глобалізація є ключовим чинником, який вплинув на розвиток судочинства в XXI столітті. Це твердження ґрунтується на низці фактів, серед яких варто виділити діджиталізацію судочинства, уніфікацію судових процесів, утвердження пріоритету прав людини та інших цінностей при здійсненні правосуддя. Саме завдяки технічному прогресу в умовах стрімкої глобалізації національні суди мають змогу функціонувати навіть у період воєнного стану.

Ми погоджуємося, що навіть при надзвичайних правових режимах судова система повинна продовжувати розгляд і вирішення адміністративних справ. Функціонування правосуддя не повинно обмежуватися, за винятком ситуацій, коли виконання повноважень фактично неможливе.

З огляду на це, сьогодні в законодавчих ініціативах чітко відстежується тенденція до спрощення процедурних елементів судочинства, зокрема через зміну територіальної підсудності судів за допомогою розпорядження Голови Верховного Суду України, а також через удосконалення механізму дистанційної роботи учасників судового процесу.

Встановлено, що представники Європейської комісії з ефективності правосуддя підтримують Україну щодо питань впровадження нових форматів роботи, вважаючи, що це не суперечитиме стандартам та принципам у галузі прав людини.

Поряд з цим, виникає чимало запитань щодо ефективності роботи підсистеми «Електронний суд», зокрема, через тимчасову неможливість здійснення

процесів документообігу у випадку хакерської атаки на офіційні електронні джерела України.

Проведене дослідження не претендує на остаточне вирішення усіх аспектів обраної проблеми. Перспектива подальшого дослідження може бути спрямована на розкриття інших особливостей здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану.

Література

1. Бадида А. Ю. Соціальна держава в умовах глобалізації : монографія. Ужгород : РІК-У, 2019. 200 с.
2. Завидняк А. В. Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1 (32). С. 218-221.
3. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005 р. №2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №35.
4. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. №254к/96-вр. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
5. Консультація СЕПЕJ з судовими органами України щодо удосконалення законодавства про дистанційне правосуддя в умовах війни, що триває. *Офіс Ради Європи в Україні* : веб-сайт. URL: <https://cutt.ly/MNcGRuP> (дата звернення: 27.10.2022).
6. Привиденцев О. Г. Особливості здійснення адміністративного судочинства в умовах воєнного стану. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип.1 (42). С. 54-57.
7. Про введення воєнного стану : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. №64/2022. *Офіційний вісник України*. 2022. № 46. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 27.10.2022).
8. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 №389-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 №1402-19. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545.
10. Робота суддів в умовах воєнного стану. *Ліга 360* : веб-сайт. URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/209874_robota-sudv-ukrani-v-umovakh-vonnogo-stanu (дата звернення: 27.10.2022).
11. Росул О. М., Дідик Н. О., Петрик В. В. Сучасні виклики правосуддю в умовах глобалізації та війни в Україні. *Міжнародний науковий вісник «Грааль науки»*. 2022. №17. С. 130-134.
12. Скільки суддів з «гарячих точок» перевелися у волинські суди? *Сила правди* : веб-сайт. URL: <https://sylapravdy.com/skilky-suddiv-z-garyachyh-tochok-perevelysya-u-volynski-sudy/> (дата звернення: 27.10.2022).
13. Смокович М. І. Здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: до питання законодавчих змін. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 70. С. 450-455.
14. Суддям небезпечно виїжджати гуманітарними коридорами. *Суспільне новини* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/222932-suddam-nebezpecno-viizdzati-gumanitarnimi-koridorami-pravosudda-v-ukraini-pid-cas-vijni/> (дата звернення: 27.10.2022).
15. Усенко І. Б. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку : монографія. К. : Наукова думка, 2014. 506 с.
16. Як працює судова система під час війни? *Судова практика* : веб-сайт. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/211489_yak-pratsyu-sudova-sistema-pd-chas-vyni (дата звернення: 27.10.2022).

Міщук І. В.,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри конституційного права та
галузевих дисциплін
Національного університету водного
господарства та природокористування

Киричук Б. С.,
студентка 3 курсу
Навчально-наукового інституту права
Національного університету водного
господарства та природокористування